

UDK 27-46:27-774(1-22)

2-772(497.543Đakovo)

2-772(497.543Osijek)

314.116-026.24

<https://doi.org/10.53745/bs.94.1.2>

Primljeno: 26. 11. 2023.

Prihvaćeno: 8. 1. 2024.

Pregledni rad

PASTORAL SEOSKIH ŽUPA U NOVONASTALIM OKOLNOSTIMA ĐAKOVAČKO-OSJEČKE NADBISKUPIJE

Stanislav ŠOTA

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
Petra Preradovića 17, 31 400 Đakovo
stanislav.sota@os.t-com.hr

Sažetak

Prema popisu stanovništva 2011. i 2021. godine Đakovačko-osječka nadbiskupija izgubila je 78 885 vjernika katolika, odnosno 16,88%. Demografski slom posebno se očituje u seoskim župama. Demografski slom, ruralni egzodus, odnosno masovni odlazak seoskog stanovništva u gradove i bogatije zemlje Europske unije, u velikoj mjeri mijenjaju i utječu na vrijednosno-identitetsko-vjerničku strukturu seoskih župa. Nakon početne demografske raščlambe u radu se identificiraju novonastala obilježja župa na selu te se ukazuje na nove okolnosti u pastoralnom radu. Treći dio rada razrađuje četiri okosnice oko kojih i na kojima je potrebno graditi suvremeni pastoral u seoskim župama. To su: nedostatan broj svećenika, sinodalnost, supsidijarnost i suodgovornost te njegovanje kulture susreta u pastoralnom djelovanju, posebice osmišljavanju novih pastoralnih jedinica strukturiranih od više seoskih župa koje postaju aktivna središta sociokulturnoga, neotradicijskoga »novoseoskoga« vjerskog života, utemeljena na kapilarnom i kategorijalnom pastoralnom pristupu s ciljem stvaranja vjerske kohezije i nove vjerske identifikacije.

Ključne riječi: pastoral, seoske župe, pastoralne jedinice, demografski slom, Đakovačko-osječka nadbiskupija.

Uvod

Proces nestajanja sela i seoskih župnih zajednica zabrinjava i Crkvu, koja zbog toga biva potaknuta tražiti nove načine pastoralnog djelovanja, jer nestajanjem sela i seoskih župnih zajednica nestaje ponajprije kultura obogaćena tradicio-

nalnim vrijednostima, duhovnošću i susretljivošću. Budući da je Đakovačko-osječka nadbiskupija duboko zahvaćena procesom starenja i smanjenja broja vjernika, za društvo do izražaja dolaze gospodarski i socijalni problemi, a za Crkvu novi pastoralni izazovi. Ako se želi uspješno navijestiti evanđelje seoskoj sredini, potrebno je dobro upoznati selo i njegov razvoj, istražujući psihološke, kulturne, gospodarske i socijalne preobrazbe seoskog pučanstva. Promjene koje su nastale u velikoj mjeri utječu na življenje obiteljskih i kršćanskih vrednota. Seoske župne zajednice, posebice one koje su doživjele demografski slom, kao što su seoske župe u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, zahtijevaju pastoralne i evangelizacijske iskorake te rekonstruiranje i restrukturiranje pastoralnih struktura, napose novoga pastoralnog pristupa, odnosno načina, te novog jezika, zanosa, žara i entuzijazma. U prvom dijelu rada na temelju Popisa stanovništva 2011. i 2021. godine analizira se broj vjernika katolika u gradovima i općinama Đakovačko-osječke nadbiskupije. Raščlamba se posebno odnosi na broj vjernika katolika u općinama, odnosno selima, a time i seoskim župnim zajednicama. Drugi dio rada nastoji identificirati novonastala obilježja župa na selu i ukazati na nove okolnosti. U trećem dijelu razrađuju se četiri okosnice u pastoralu seoskih župa na kojima i oko kojih valja graditi suvremeni pastoral; nedostatnom broju svećenika, sinodalnosti, supsidijarnosti i suodgovornosti te njegovanju kulture susreta u pastoralnom djelovanju, kao i strukturiranju novih pastoralnih jedinica kao odgovoru na novonastale okolnosti.

1. Demografski slom seoskih župa u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji

Demografska kriza u selima Đakovačko-osječke nadbiskupije zrcalo je društvene, ekonomske, vrijednosne, identitetske i vjerničke krize prisutne već dulji niz godina u Slavoniji. Demografi ističu da je depopulacija stanovništva započela još davne 1958. godine, najprije kao reprodukcijaska depopulacija (neobnavljanje ženskog stanovništva), deset godina kasnije 1968. godine kao generacijska depopulacija (totalna stopa fertiliteta smanjena ispod graničnih 2,1%), zatim 1991. godine kao prirodna depopulacija (umire više ljudi nego što se rađa djece), te kao opća ili ukupna depopulacija (međupopisni pad broja stanovništva u kontinuitetu).¹ Demograf Nenad Pokos ističe da je naglašeno suvremeno iseljavanje mladog kontingenta stanovništva iz Republike Hrvatske,

¹ Usp. Dražen ŽIVIĆ – Nikola ŠIMUNIĆ, Aktualni demografski trendovi i njihove posljedice na hrvatsko društvo-nacionalni i regionalni uvidi, u: Stjepan BALOBAN – Goran ČRPIĆ – Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANEC – Zvonimir ANCIĆ (ur.), *Demografija*,

napose iz istočno-hrvatskih županija, započelo ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju 1. srpnja 2013. godine. Uzrok velikom broju iseljavanja, uz gospodarsku krizu iz 2008. godine, autor dovodi u vezu s deagrariziranim stanovništvom i deindustrijaliziranim srednjim i malim gradovima na području Slavonije.² Gubitak stanovništava znači i smanjen broj vjernika katolika.

Najkvalitetniji se uvid u kretanje broja vjernika katolika u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji dobije kada se usporede popisi stanovništva iz 2011. godine i 2021. godine prema broju vjernika u gradovima i općinama koje pripadaju ili koji se nalaze u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji.³ Prema popisu stanovništva 2011. godine u Nadbiskupiji je bilo 467 190 vjernika katolika, a prema popisu 2021. godine 388 305 vjernika katolika. Iz navedenog je vidljivo da je Nadbiskupija u deset godina izgubila 78 885 vjernika, odnosno 16,88%. Gubitak od 16,88% vjernika u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji znači da je Nadbiskupija doživjela demografski slom ili kolaps, koji će imati dugoročne ili trajne posljedice.⁴

Tablica 1. Broj vjernika katolika u gradovima i općinama Đakovačko-osječke nadbiskupije prema Popisu stanovništva 2011. godine⁵

Gradovi i Općine	Broj katolika	Gradovi i Općine	Broj katolika
Andrijaševci	3.970	Negoslavci	28
Antunovac	3.524	Nijemci	4.077
Babina Greda	3.519	Nuštar	5.548

iseljavanje migracije – šesti hrvatski tjedan Zagreb, 22. i 23. listopada 2021., Zagreb, 2023., 31-58., ovdje 32-33.

² Usp. Nenad POKOS, Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, u: *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8 (2017.) 31, 16-23.

³ U tablici su navedeni i gradovi i općine na području Nadbiskupije jer se pojedini gradovi administrativno prostiru i na pojedine seoske župe vodeći ih kao prigradska naselja. Npr. župa (mjesto) Komletinici su prigradsko naselje grada Otoka. Ili župa (mjesto) Bapska pripojena je gradu Iloku kao prigradsko naselje, premda je udaljena od Iloka jedanaest kilometara i nikada do Domovinskog rata nije gravitirala Iloku.

⁴ Ukoliko bi se željelo prikazati kretanje broja vjernika točno po svakoj župi, tada bismo se susreli s velikim problemom, naime jedan dio župnika vrlo slabo ili nikako ne vodi, ne prati i ne zna točan broj vjernika te su njihovi i pastoralni i statistički izvještaji nepouzdana. Analizom broja vjernika katolika po općinama dobio se točan broj, premda ima općina čije se granice u potpunosti ne podudaraju i s granicama seoskih župnih zajednica. Usp. Stanislav ŠOTA, Propadamo brže i gore od očekivanja i najvećih pesimista – demografski slom Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*, 152 (2024) 1, 30-32. i usp. Stanislav ŠOTA, »U bilo kojem selu, samo ne u onome koje nema poštu i svećenika«, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*, 152 (2024.) 2, 19-21.

⁵ Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU, Stanovništvo prema vjeri po Gradovima/Općinama, Popis 2011. (19. IX. 2023.).

Stanislav ŠOTA, Pastoral seoskih župa u novonastalim okolnostima
Đakovačko-osječke nadbiskupije

Gradovi i Općine	Broj katolika	Gradovi i Općine	Broj katolika
Beli Manastir	6.189	Oprisavci	2.462
Belišće	9.954	Osijek	91.175
Bilje	3.812	Otok	6.286
Bizovac	4.345	Petlovac	2.134
Bogdanovci	1.691	Petrijevci	2.748
Borovo	329	Podcrkavlje	2.500
Bošnjaci	3.837	Popovac	1.551
Bukovlje	2.898	Privlaka	2.920
Cerna	4.427	Punitovci	1.752
Čeminac	2.622	Satnica Đakovačka	2.102
Čepin	10.633	Semeljci	4.283
Darda	4.151	Sibinj	6.727
Donji Andrijevi	3.531	Sikirevci	2.464
Donji Miholjac	8.821	Slavonski Brod	52.402
Draž	2.488	Slavonski Šamac	2.138
Drenovci	4.536	Stari Jankovci	3.382
Drenje	2.591	Stari Mikanovci	2.921
Đakovo	26.806	Strizivojna	2.483
Erdut	3.018	Šodolovci	244
Ernestinovo	1.556	Štitar	2.113
Garčin	4.315	Šumeće, Kaniža	1.412
Gorjani	1.555	Tompojevci	1.388
Gornja Vrba	2.488	Tordinci	1.430
Gradište	2.700	Tovarnik	2.509
Gundinci	2.015	Trnava	1.423
Gunja	2.196	Trpinja	414
Ilok	5.317	Valpovo	10.780
Ivankovo	7.918	Velika Kopanica	3.278
Jagodnjak	480	Viljevo	1.697
Jarmina	2.426	Vinkovci	31.743
Klakar	2.298	Viškovci	1.884
Kneževi Vinogradi	2.770	Vladislavci	1.560
Koška	3.564	Vođinci	1.958
Levanjska Varoš	869	Vrbanja	3.751
Lovas	1.109	Vrpolje	3.470
Magadenovac	1.658	Vuka	1.166
Marijanci	2.338	Vukovar	15.959
Markušica	192	Županja	11.472
		UKUPNO	467 190

Tablica 2. Broj vjernika katolika u gradovima i općinama Đakovačko-osječke nadbiskupije prema Popisu stanovništva 2021. godine⁶

Gradovi i Općine	Broj katolika	Gradovi i Općine	Broj katolika
Andrijaševci	3.381	Negoslavci	18
Antunovac	3.205	Nijemci	3.180
Babina Greda	2.728	Nuštar	4.482
Beli Manastir	5.148	Oprisavci	1.914
Belišće	8.127	Osijek	79.902
Bilje	3.214	Otok	4.819
Bizovac	3.584	Petlovac	1.709
Bogdanovci	1.366	Petrijevci	2.331
Borovo	227	Podcrkavlje	2.149
Bošnjaci	2.797	Popovac	1.102
Bukovlje	2.530	Privlaka	2.149
Cerna	3.585	Punitovci	1.523
Čeminac	2.229	Satnica Đakovačka	1.737
Čepin	8.799	Semeljci	3.481
Darda	3.506	Sibinj	5.504
Donji Andrijevi	2.916	Sikirevci	2.008
Donji Miholjac	7.463	Slavonski Brod	43.728
Draž	1.789	Slavonski Šamac	1.541
Drenovci	3.263	Stari Jankovci	2.591
Drenje	2.051	Stari Mikanovci	2.402
Đakovo	22.336	Strizivojna	1.986
Erdut	2.249	Šodolovci	238
Ernestinovo	1.471	Štitar	1.543
Garčin	3.577	Šumeće, Kaniža	1.202
Gorjani	1.214	Tompojevci	992
Gornja Vrba	2.056	Tordinci	1.236
Gradište	2.158	Tovarnik	1.896
Gundinci	1.595	Trnava	1.121
Gunja	1.534	Trpinja	308
Ilok	4.003	Valpovo	9.068
Ivankovo	6.417	Velika Kopanica	2.595
Jagodnjak	369	Viljevo	1.356
Jarmina	1.956	Vinkovci	27.862
Klakar	1.974	Viškovci	1.466
Kneževi Vinogradi	2.019	Vladislavci	1.335
Koška	2.870	Vođinci	1.616
Levanjska Varoš	633	Vrbanja	2.732

⁶ Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU – Stanovništvo prema vjeri po GRADOVI-MA/OPĆINAMA, Popis 2021. i/li Arhiv nadbiskupijskog ordinarijata Đakovačko-osječke nadbiskupije – Ustanova za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika, br. 18/2022. od 22. XI. 2022.

Gradovi i Općine	Broj katolika	Gradovi i Općine	Broj katolika
Lovas	906	Vrpolje	2.760
Magadenovac	1.380	Vuka	953
Marijanci	1.883	Vukovar	14.439
Markušica	144	Županja	8.551
		UKUPNO	388 305

Tablica 3. Promjene broja vjernika u općinama Đakovačko-osječke nadbiskupije prema Popisu stanovništva 2011. i 2021. godine s prikazom pada broja vjernika katolika i u postocima

Općine u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji od najvećeg do najmanje pada broja vjernika katolika u postocima	Broj katolika prema Popisu stanovništava 2011.	Broj katolika prema Popisu stanovništava 2021.	Smanjeni broj katolika
Negoslavci	28	18	10 ili 35,71%
Borovo (Selo)	329	227	102 ili 31,00%
Gunja	2196	1534	662 ili 30,14%
Popovac	1551	1102	449 ili 28,94%
Tompojevci	1388	992	396 ili 28,52%
Bošnjaci	3897	2797	1100 ili 28,22%
Draž	2488	1789	699 ili 28,09%
Drenovci	4536	3263	1273 ili 28,06%
Slavonski Šamac	2138	1541	597 ili 27,92%
Levanjska Varoš	869	633	236 ili 27,15%
Kneževi Vinogradi	2770	2019	751 ili 27,11%
Štitar	2113	1543	570 ili 26,97%
Vrbanja	3751	2760	991 ili 26,41%
Privlaka	2920	2149	771 ili 26,40%
Trpinja	414	308	106 ili 25,60%
Erdut	3018	2249	769 ili 25,48%
Markušica	192	144	48 ili 25%
Tovarnik	2509	1896	613 ili 24,43%
Stari Jankovci	3382	2591	791 ili 23,38%
Jagodnjak	480	369	111 ili 23,12%
Babina Greda	3519	2728	791 ili 22,47%
Oprisavci	2462	1914	548 ili 22,25%
Viškovci	1884	1466	418 ili 22,18%
Nijemci	4077	3180	897 ili 22,00%
Gorjani	1555	1214	341 ili 21,92%
Gornja Vrba	2488	2056	432 ili 21,01%
Drenje	2591	2051	540 ili 20,84%
Gundinci	2015	1595	420 ili 20,84%
Velika Kapanica	3278	2595	683 ili 20,83%
Vrpolje	3470	2760	710 ili 20,46%
Koška	3594	2870	724 ili 20,14%

Općine u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji od najvećeg do najmanje pada broja vjernika katolika u postocima	Broj katolika prema Popisu stanovništava 2011.	Broj katolika prema Popisu stanovništava 2021.	Smanjeni broj katolika
Viljevo	1697	1356	341 ili 20,09%
Gradište	2700	2158	542 ili 20,07%
Strizivojna	2483	1986	497 ili 20,01%
Petlovac	2134	1709	425 ili 19,91%
Marijanci	2338	1883	455 ili 19,46%
Jarmina	2426	1956	470 ili 19,37%
Nuštar	5548	4482	1066 ili 19,21%
Bogdanovci	1691	1366	325 ili 19,21%
Cerna	4427	3585	842 ili 19,01%
Ivankovo	7918	6417	1501 ili 18,95%
Semeljci	4283	3481	802 ili 18,72%
Sikirevci	2464	2008	456 ili 18,50%
Lovas	1109	906	203 ili 18,30%
Sibinj	6727	5504	1223 ili 18,18%
Vuka	1166	953	210 ili 18,01%
Stari Mikanovci	w	2402	519 ili 17,76%
Bizovac	4345	3584	761 ili 17,51%
Vođinci	1958	1616	342 ili 17,46%
Donji Andrijevi	3531	2916	615 ili 17,41%
Satnica Đakovačka	2192	1737	365 ili 17,36%
Čepin	10633	8799	1834 ili 17,24%
Garčin	4315	3577	738 ili 17,10%
Magadenovac	1658	1380	278 ili 16,76%
Bilje	3812	3214	598 ili 15,68%
Darda	4151	3506	645 ili 15,53%
Petrijevci	2748	2331	417 ili 15,17%
Čeminac	2622	2229	393 ili 14,98%
Šumeće, Kaniža	1412	1202	210 ili 14,87%
Andrijaševci	3970	3381	389 ili 14,83%
Vladislavci	1560	1335	225 ili 14,42%
Klakar	2298	1974	324 ili 14,09%
Podckavlje	2500	2149	351 ili 14,04%
Tordinci	1430	1236	194 ili 13,56%
Punitovci	1752	1523	229 ili 13,07%
Bukovlje	2898	2530	368 ili 12,69%
Antunovac	3524	3205	319 ili 9,05%
Ernestinovo	1556	1471	85 ili 5,46%
Šodolovci	244	238	6 ili 2,45%

Demografski kolaps u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji najsnažnije je pogodio seoske župe, te su one u postocima izgubile i najveći broj vjernika katolika. Općine, a time i seoske župne zajednice s najvećim smanjenim

brojem vjernika nalaze se u najudaljenijim mjestima, u odnosu na neke veće gradove. Riječ je o općinama u Vukovarsko-srijemskoj županiji uz rijeku Savu prema Srbiji: Gunja, Drenovci⁷ i Bošnjaci,⁸ zatim u općinama u Osječko-baranjskoj županiji na granici s Mađarskom i Srbijom: Draž, Popovac i Kneževi Vinogradi.

Demografski slom, ruralni egzodus, odnosno masovni odlazak seoskog stanovništva u gradove, ruralni bijeg, napuštanje i ruralno iseljavanje u bogatije zemlje Europske unije, u velikoj mjeri mijenjaju socijalnu, gospodarsku, ekonomsku, demografsku i vjersku strukturu stanovništva. Uz krizu društveno-gospodarsko-ekonomske naravi, vrijednosno-identitetska i religiozno-vjernička kriza dubinu i složenost krize čini još težom i većom, jer duhovno-vjernička praznina dodatno osiromašuje materijalno siromašnog čovjeka. Dubina i složenost demografske krize ukazuje i na dugotrajnost krize. Zbog toga doživljen demografski slom u Nadbiskupiji pastire Đakovačko-osječke sigurno ne ostavlja ravnodušnima u njihovu poslanju. Kao što demografi već dulji niz godina znanstvenim radovima i javnim istupima upozoravaju da su demografski trendovi u Republici Hrvatskoj neodrživi, tako i navedena spoznaja pada velikog broja vjernika katolika ukazuje na nužne i prijeko potrebne pastoralne promijene i iskorake. Promjene strukture vjernika, odnosno nove pastoralne okolnosti, zahtijevaju traženje novih, kvalitetnijih i sveobuhvatnijih načina i pristupa pastoralnom i evangelizacijskom djelovanju. U pitanju je sam opstanak i identitet Crkve. Kao što se Republika Hrvatska u demografskom smislu nalazi između »izgubljene demografske prošlosti« i »neizvjesne demografske budućnosti«, tako se i Đakovačko-osječka nadbiskupija nalazi između izgubljene i propuštene pastoralno prilike i neizvjesne evangelizacijske budućnosti.⁹ I kao što su seoska naselja, ili barem njezin veći broj, postala na

⁷ Analizom upisanih u prvi razred OŠ »Franjo Hanaman« u Drenovcima Maja Lešić Omerović ističe kako je u prvi razred upisano samo šestoro prvašića, osmi razred završilo 16 učenika, a školu pohađa ukupno 106 učenika. Prema riječima ravnateljice Marijane Raguž u povijesti nikada manje učenika. Usp. Marija LEŠIĆ OMEROVIĆ, Od ukupno 2240 osnovaca u županjskoj Posavini ukupno je 276 prvašića, u: *Glas Slavonije*, 4. IX. 2023., 14.

⁸ U Bošnjacima u 2023. godini u osnovnoj školi također je smanjen broj prvašića, a jedno razredno odijeljene je manje u odnosu na prošlu nastavnu godinu. Usp. Marija LEŠIĆ OMEROVIĆ, Od ukupno 2240 osnovaca u županjskoj Posavini ukupno je 276 prvašića, u: *Glas Slavonije*, 4. IX. 2023., 14.

⁹ Usp. Stjepan ŠTERC – Monika KOMUŠANAC, Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija, u: *Društvena istraživanja*, 21 (2012.) 3, 693-713.

određen način »subperiferija« u »periferiji«,¹⁰ u što se istočno-hrvatsko područje Slavonije u posljednjih nekoliko desetljeća pretvorilo, napose nakon velikosrpske agresije 1991. godine, tako se vodstvu i pastirima partikularne Crkve đakovačko-osječke nameće jednostavno pitanje: Hoće li i one seoske župne zajednice koje su postale društveno-gospodarski »subperiferija« u »periferiji« zbog nedostatka svećenika i napuštanja bivših i sadašnjih župnih središta, postati pastoralnom »dolinom smrti« (usp. Ps 23, 4), ili eklezijalnom »subperiferijom« u »periferiji«?

Kraj demografskoj agoniji se ne nazire. U odnosu na prethodnu godinu u 2022. godini broj živorođene djece pao je za 7,2%, tj. rođeno je 2625 djece manje nego u 2021. Ukupan broj rođenih u 2022. godine bio je 34 027 djece, od toga 33 883 živorođene djece i 144 mrtvorodena djeteta. Od 33 883 živorođena djeteta, rođeno je 17 255 ili 50,9% muške djece i 16 628 ili 49,1% ženske djece.¹¹ Kao što iz godine u godinu prvi razred osnovne škole upisuje sve manje učenika, tako se i svećenici župnici susreću sa sve manjim brojem djece (ali i odraslih) za sakramentalni i svaki drugi vid pastorala. Pastiri Đakovačko-osječke nadbiskupije moraju učiniti određene iskorake u redovitom pastoralu. Uz prikazane alarmantne demografske pokazatelje posebno zabrinjava i činjenica što je u proteklih deset godina izgubljen ili smanjen broj učenika u osnovnim školama koje se prostiru na području Đakovačko-osječke nadbiskupije: u Vukovarsko-srijemskoj županiji (28,98%), Brodsko-posavskoj (27,99%) i Osječko-baranjskoj županiji 7738 učenika, odnosno (20,81%).¹² Smanjen broj učenika u osnovnim školama znači manje prvopričesnika, manje srednjoškolaca znači manje krizmanika, manje sklopljenih brakova, manje svećenika itd. Europska komisija je 11. listopada 2023. godine objavila dokument Demographic change in Europe: a toolbox for action, u kojem iz gospodarskih razloga izražava zabrinutost zbog loše demografske slike najstarijeg kontinenta, te pozva sve članice Europske unije na olakšavanje i usklađivanje rada i privatnog života, kako bi se lakše moglo zasnovati obitelj i ostvariti obiteljski život.¹³

¹⁰ Usp. Dražen ŽIVIĆ, Demografski problemi istočnohrvatskog (slavonskog) sela danas, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 142 (2014.) 2, 4-8., ovdje 6.

¹¹ Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU – Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2022. (14. XI. 2023.).

¹² Usp. Dijana JURASOVIĆ, Nikad manje prvašića, u: *Večernji list*, 3. IX. 2023., 7-9.

¹³ Usp. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, Demographic change in Europe. A toolbox for action, 1-25, u: https://commission.europa.eu/publications/communication-demographic-change-europe-toolbox-action_en (14. XI. 2023.).

2. Obilježja i nove okolnosti suvremenog sela i seoskih župnih zajednica

Biskupi Talijanske biskupske konferencije u trećem dijelu dokumenta »Frutto della terra e del lavoro dell'uomo.« Mondo rurale che cambia e Chiesa in Italia, koji govori o pastoralu ruralnog ili seoskog svijeta po naslovom »Za novu evangelizaciju ruralnog svijeta« naglašavaju: »danas je potreban odlučan novi poticaj evangelizaciji koja treba znati ponovno predložiti što Božja riječ govori zemlji i svijetu. U isto vrijeme potrebno je suočiti se sa slabim točkama s kojima se danas susreće pastoralni rad. Potrebno je stoga odrediti pastoralne načine i kulturni milje za ostvarenje nove evangelizacije u ruralnom svijetu, imajući pred očima sakramentalne znakove koji imaju izvor u zemlji, Božjem daru.«¹⁴

Pastoral seoskih župnih zajednica ima svoju posebnost. U tom kontekstu Crkva mora stvoriti i zadržati povlašteno opredjeljenje za seoske župne zajednice te na temelju obnovljenih i pastoralno obraćenih struktura misijskom djelovanju utemeljenom na slušanju, razgovaranju, oslušivanju, napose kvalitetnom i sveobuhvatnom pastoralnom djelovanju, osigurati svoju prisutnost.¹⁵ Osnovno polazište u promatranju specifičnosti ili naravi seoskih župnih zajednica mora uključiti širu zajednicu sela, seosku zajednicu i obiteljsku zajednicu u selu. Nakon što je selo uspostavilo ravnotežu u mnogostrukim i sve jačim odnosima s gradom, odnosno ravnotežu u kojoj selo postaje sve ovisnije o gradu u tržišnom i gospodarskom smislu, danas se dogodila velika tranzicija hrvatskog sela pojavom modernih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava,¹⁶ liberalizacijom tržišta te digitalnom kulturom, posebice demografskim kolapsom, selo je uvelike promijenilo lice i naličje, način života. Dezartikulirani seoski kulturni identitet, neusklađenost suvremenog društva sa seoskom kulturom, ad hoc identitet globalizma i konzumerizma (kupujem, dakle, jesam), koncept nepotrebnih zahtjeva, ne samo da prožima seoski suvremeni subjekt nego ga i specificira i ustoličuje.

Selo i seoska župna zajednica danas nije strogo homogeno ruralno stanovništvom i vjernicima obilježena zajednica. »Klasične seoske sredine sve više nestaju: sela uz prometnice i u blizini gradova se urbaniziraju, a ostala

¹⁴ COMMISSIONE EPISCOPALE DELLA CEI PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO, LA GIUSTIZIA E LA PACE, »Frutto della terra e del lavoro dell'uomo.« *Mondo rurale che cambia e Chiesa in Italia*, Nota pastorale, Milano, 2005., br. 26.

¹⁵ Usp. Papa FRANJO, *Querida Amazonia*, Zagreb, 2020., br. 27.

¹⁶ Usp. Antun PETAK – Vlado PULJIZ – Maja ŠTAMBUK, Časopis Sociologija sela, razvoj sela i poljoprivrede, razvoj ruralne sociologije, u: *Sociologija i prostor*, 40 (2002.) 3-4, 227-251, ovdje 227-228.

sela postupno se pretvaraju u staračka domaćinstva i nestaju. U tim novim okolnostima dogodio se pomak: dok su kršćanske vrijednosti nekada bile integralni dio, nadahnuće i pokretačka snaga seoskih tradicija i folklor, i na taj način prožimale i nadahnjivale cjelokupni društveni ambijent, danas sve češće susrećemo samo neke kršćanske tragove kao dio narodnih običaja i folklor, a predstavnike Crkve kao dekoraciju folklornih manifestacija i smotri narodnih običaja. Danas u selima od kršćanstva u folkloru približavamo se samo folklornom kršćanstvu (koje sve manje uspijeva biti inspiracija i nadahnuće društvenog i kulturnog života) sela. Ozbiljan pastoral danas, zato, uopće, nije tako jednostavan niti dopušta župnicima na selu komotnost da budu, kako to poneki ispričavajući se vole reći 'obični seoski župnici'.¹⁷

Prisutni konglomerat u seoskim župnim zajednicama danas predstavlja pravo bogatstvo, ne samo za različita socioreligijska istraživanja seoskih župnih zajednica nego bogatstvo u kreiranju novog načina i pristupa pastoralnom i katehetskom radu. Prostorno-geografske, urbanističke infrastrukturne karakteristike seoskih naselja i danas nesumnjivo otežavaju organiziranje mnogobrojnih i prijeko potrebnih socijalnih, društvenih i drugih sadržaja namijenjenih pretežno ostarjelim, nerijetko i osamljenim stanovništvom. Digitalna kultura je opustošila seosku autonomiju, preplavila selo urbanom kulturom, stvorila »izmiješane« oblike ponašanja, života i rada, ubrzala »sukob« novoga i staroga, napose pridonijela raslojavanju strukture vrijednota utemeljene na kršćanskoj tradiciji. U tom je kontekstu selo i seosku župnu zajednicu problematično staviti pod jedan nazivnik »selo« i »seoska župna zajednica«, jer postoje različite seoske župne zajednice: »velike«, »male«, »polugradske«, »na periferiji«, »manje« ili »više« obilježene tradicijom.¹⁸

Premda je uz digitalnu kulturu sustavna ateizacija i sekularizacija zahvatila uvelike i selo, ipak je čovjek na selu i nadalje značajnije obilježen vjerskom tradicijom i vezan uz vjersku tradiciju, a gdje je tradicija, ondje je i vjerski tradicionalizam, koji se posljednjih desetljeća pretače u vjerski prigodni konzumerizam, vjerski indiferentizam i vjerski individualizam. Poteškoća suvremenog čovjeka vjernika na selu, a time i nova okolnost za seoske župne zajednice, istovjetna je suvremenom seoskom načinu egzistiranja u tome što je suvremeni seoski vjernik neodvojiv od jučerašnjeg (prošlost) i nedovoljno

¹⁷ Đuro HRANIĆ, Pastoral seoskih sredina, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 125 (1997.) 12, 725.

¹⁸ Usp. Marin SRAKIĆ, Seoski pastoral, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 125 (1997.) 12, 726.

uključen u sadašnjost.¹⁹ Biskupi Talijanske biskupske konferencije naglašavaju da na selu još nije zaživjelo to da nedjelja postane dan napornog zarađivanja, no da postoji opasnost da nedjelja postane dan obuzet povećanim konzumerizmom. Stoga je u seoskim župama potrebno njegovati i sačuvati vrijednost te značenje nedjelje kao dana Gospodnjeg, dana u kojem se promiču obiteljski, rodbinski i prijateljski odnosi s posebnim naglaskom na slavlje sakramenta euharistije, jer živeći euharistiju: »kao mjesto dara i izvor sposobnosti darivanja vjernika u ruralnom okruženju se nalazi smisao i motivacija bez premca. Euharistijsko slavlje treba biti iznimno čuvano i snažno povezano s mijenama života na selu.«²⁰ Potreba promoviranja seoskih župnih zajednica u zajednicu zajednica postaje nasušni pastoralni zahtjev. Nedostatak ekleziologije zajedništva izazov je pastoralnom radu u seoskim župnim zajednicama. Ekleziologija zajedništva i nova misionarska dinamika moraju postati platforma za evangelizaciju sela. Talijanski biskupi smatraju da bi najveći rizik i ujedno izazov nastao kada bi se dogodilo pojednostavljivanje i zanemarivanje mijene i promjene u seoskim župnim zajednicama, predlažući stare načine za novonastale okolnosti, izazove, situacije. Zbog toga je potrebno novo pastoralno rasuđivanje situacije, novo iščitavanje okolnosti, novo vrjednovanje sela i seoskih župa.²¹

Nadalje, temeljna obilježja seoskih župnih zajednica počivaju na zajednici susjedstva na kojoj se zasniva prenošenje spontanih tradicionalnih odnosa. Zbog toga je vjernik u seoskim župnim zajednicama vidljivije sklon pučkoj pobožnosti u svim njezinim oblicima i sadržajima; od hodočašća u različita svetišta, štovanja moći svetaca, do raznih procesija i blagoslova. Sklonost pučkoj pobožnosti značajnije karakterizira i usmjerava pastoral i pastoralno djelovanje. Zbog toga o pučkoj pobožnosti ruralnog stanovništava papa Franjo ističe: »Pučka pobožnost važno je sredstvo koje povezuje mnoge narode (...) s njihovim duhovnim iskustvom, kulturnim korijenima i njihovom uklopljenošću u zajednicu. Takve pobožnosti očitovanja su kojima narod izražava vlastitu vjeru, po slikama, simbolima, predajama, obredima i drugim sakramentalima. Hodočašća, procesije i slavlja svetaca zaštitnika trebaju biti cijenjeni,

¹⁹ Usp. Anđelko AKRAP, Demografska, konfesionalna i obiteljska struktura negradskih naselja odabranih općina istočne Hrvatske, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 125 (1997) 12, 727-735, ovdje 727.

²⁰ COMMISSIONE EPISCOPALE DELLA CEI PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO, LA GIUSTIZIA E LA PACE, »*Frutto della terra e del lavoro dell'uomo.*« *Mondo rurale che cambia e Chiesa in Italia*, br. 32-33.

²¹ Usp. *Isto*, br. 35.

praćeni, promicani, a katkad i pročišćeni, jer su to povlašteni trenutci evangelizacije koji trebaju voditi susretu s Kristom.«²²

Velik broj seoskih župa formalno se poklapa s granicama određenog sela. Odnosi u seoskim župnim zajednicama su neposredni. Župu na selu, u svjetlu ekleziologije zajedništva može se, i treba, doživljavati, kao što je rekao papa Ivan XXIII., kao seosku česmu na koju dolaze svi piti,²³ odnosno ona treba biti mjesto zajedništva vjernika, znak i oruđe zajedništva, živa kuća: »među kućama svojih sinova i kćeri«²⁴. Zbog toga su seoske župne zajednice pogodne za evangelizaciju i katehizaciju te ih treba obogatiti novim modelima i načinima djelovanja, razvijati model »živih vjerničkih zajednica«, osmišljavati modele izvanliturgijskih molitvenih slavlja, općenito više poraditi na trajnoj formaciji vjernika laika putem različitih teološko-formativnih susreta, studijskih susreta, duhovnih obnova, razvijati izvanliturgijska neformalna druženja zajednice i na taj način pridonositi općem zajedništvu na razini sela.²⁵

3. Okosnice za pastoral u seoskih župnih zajednica

Pastoral je put Crkve. Crkva mora trajno biti i (p)ostati pastoralna. Samorazumijevanje Crkve jedino je moguće kroz pastoral. Biti pastoralan znači živjeti i djelovati kao zajednica in imitatio Christi. Božji stil, Isusov stil blizine, milosrđa, empatije, sućutnosti, ali i iskrenog opraštanja i opominjanja mora biti i stil Crkve. Stoga je dio dara suvremene Crkve da više nema moć prisile u pastoralu, koja se posebno očitovala u seoskim župama. Pastoralno djelovanje i evanđeoski navještaj u seoskim župnim zajednicama mora poći od mijena i promjena načina života, novih okolnosti, odnosno novih dimenzija kulture sela. Poznavanje broja i strukture vjernika, posebice strukture obitelji, kao i način života, prvi je korak u poželjnom kvalitetnom sveobuhvatnom pastoralnom djelovanju, jer i današnje seoske župe imaju svoj tijek nastajanja, razvoja, reformi, prilagodbi trenutnim okolnostima i konkretnim promjenama. Stoga na temelju demografskog sloma sela te seoskih župnih zajednica te mijena i promjena u selu pastoral sela mora počivati na činjenicama koje su ujedno i njezine okosnice: na činjenici nedostatnog broja svećenika za pastoralno djelovanje, na načelima sinodalnosti, supsidijarnosti i suodgovornosti, razvijanju i

²² Papa FRANJO, *Querida Amazonia*, 52.

²³ Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici*, Zagreb, 1990., 27.

²⁴ *Isto*, 26.

²⁵ Usp. Nikola VRANJEŠ, Pastoral sela, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 142 (2014.) 2, 18-21, ovdje 21.

njegovanju kulture susreta u pastoralnom djelovanju te osnivanju i strukturiranju pastoralnih jedinica.

3.1. Nedostatak svećenika i pastoralno djelovanje u seoskim župnim zajednicama

Sve manji broj novozaređenih svećenika i primjetno starenje značajnijeg dijela svećenika u aktivnoj župničkoj službi predstavljaju ozbiljne poteškoće, ne samo za Đakovačko-osječku nadbiskupiju nego i za cijelu Crkvu.²⁶ Istodobno, kako broj svećenika opada tako rastu očekivanja od strane župljana, ponekad i od dijecezanskog biskupa.²⁷ Način na koji Crkva odgovara na smanjen broj svećenika osim što je različit u praksi, može biti pozitivan i negativan, i za svećenike i vjernike laike, ovisno o sadržaju, principima, razrađenim ili nerazrađenim načelima i postavkama. U posljednje vrijeme sve je više slučajeva u nekim nad/biskupijama da se jednog svećenika imenuje upraviteljem triju ili više župa bez sustavnije i sveobuhvatnije analize pastoralnog života zajednica koje se svećeniku povjeravaju. U ime praktičnosti donose se odluke gdje će svećenik rezidirati, nastoji se svećenika smjestiti u teritorijalnoj sredini svih mjesta, a ne u župi koja je vjernički i pastoralno najsnažnija, najaktivnija, a time i pastoralno najzahtjevnija. Olako se napuštaju i ostavljaju bez svećenika župne zajednice na samoj granici ne samo nad/biskupija nego i domovine. Stječe se dojam da su i u Crkvi tzv. »vatrogasne mjere« (p)ostale princip rješavanja nedostatnog broja svećenika i pastoralnog djelovanja. Sve bi partikularne Crkve trebale izraditi sveobuhvatne kriterije po kojima bi se određivalo na koji način povezati više seoskih župnih zajednica.

»Crkvena politika« rješavanja problema smanjenog broja svećenika župnika trebala bi ići ne samo u smjeru da se zaredi tisuće novih svećenika i zadrži stara praksa, nego je potrebno učiniti sve kako bi se svećenici učinkovitije, suodgovornije, solidarnije i supsidijarnije međusobno povezali te se odgajali za suradnički rad u skrbi za više župa. Također bi u duhu sinodalnosti i isusovske pastirske ljubavi u pastoralni rad trebali uključivati i animirati angažirane i osvjedočene vjernike laike. O sve snažnijem uključivanju laika govori i papa Franjo apostolskim pismom od 10. siječnja 2021. godine u obliku motuproprija

²⁶ U akademskoj godini 2023./2024. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu prvi put od osnutka Visoke bogoslovne škole u Đakovu, dakle više od 200 godina, petu ili završnu godinu studija ne pohađa ni jedan svećenički kandidat.

²⁷ Tako je npr. Župa sv. Jurja u Bapskoj na krajnjem istoku Nadbiskupije odlukom nadbiskupa mons. Đure Hranica, nakon više od dvjesto godina prvi put ostala bez rezidencijalnog župnika te je jedan svećenik imenovan župnim upraviteljem u Bapskoj, Lovasu i Sotinu te filijali Opatovac.

naslovljenog *Spiritus Domini* o izmjeni kan. 230 § 1 Zakonika kanonskog prava o pristupanju žena službama lektorata i akolitata: »određujem da će kan. 230 §1 Zakonika kanonskog prava ubuduće imati sljedeću formulaciju: Laici- ma prikladne dobi i vrlina, određenih odlukom biskupske konferencije, može se po propisanom bogoslužnom obredu trajno dodijeliti služba čitača i akolita; međutim, dodjeljivanje takve službe ne daje im pravo na crkveno uzdržavanje ili naknadu.«²⁸ Isti dan objavljeno je i drugo apostolsko pismo pape Franje u obliku motuproprija naslovljeno *Antiquum ministerium*, kojim se uspostavlja služba katehete, te se najavljuje da će Kongregacija za bogoslužje i disciplinu sakramenta uskoro objaviti obred postavljanja u tu službu. »Stoga, nakon što sam razmotrio svaki aspekt, snagom apostolske vlasti uspostavljam laičku službu katehete. Kongregacija za bogoslužje i disciplinu sakramenta providjet će kroz kratko vrijeme da objavi obred uspostavljanja laičke službe katehete.«²⁹

Polazeći od činjenice da u suvremenim župama seoskog karaktera, župne zajednice ne mogu učinkovito ostvarivati temeljno poslanje, jer nemaju ili zarađenih službenika svećenika-župnika ili dovoljno materijalnih sredstava kojima bi mogla osigurati troškove za redoviti život seoske župne zajednice, dr. Joseph W. Pokusa smatra da pastiri partikularnih Crkava, ne bi trebali napuštati i ukidati seoske župne zajednice, samo zato što u biskupiji nema dovoljno svećenika. Rješenje bi se moglo tražiti u prilagodbi i fleksibilnosti župnih struktura koje pruža kanonsko pravo te stvaranju malih, bazičnih, živih zajednica ili živih vjerničkih krugova, u kojima bi vjernici mogli jedni drugima naviještati Božju riječ, ostvarivati karitativnu dimenziju evangelizacijskog poslanja Crkve kao konstitutivnog elementa te njegovati eklezijalno zajedništvo. Drugi korak bi trebao sadržavati prementalizaciju svećenika u odnosu na vlastitu službu, shvaćati i živjeti vlastitu službu drugačije od svećenika u prošlosti. Svećenik u seoskim župama ne smije biti izoliran, »biti otok«, izolirano djelovati ni u odnosu na vjernike laike, niti u odnosu na susjedne svećenike. Ono uključuje napuštanje dosadašnjeg uobičajenog rada u kojem se isključivo posvećivala briga samo za jednu župu, nastojao se ostvariti maksimalan uspjeh samo u pastoralnim granicama i programima jedne župe, njegovao osjećaj odgovornosti za osiguravanjem ekonomske stabilnosti u jednoj

²⁸ Pope FRANCIS, *Spiritus Domini* (10. I. 2021.), u: https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html (20. X. 2023.).

²⁹ Papa FRANCESCO, *Antiquum ministerium* (10. III. 2021.), u: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.html (20. X. 2023.).

zajednici.³⁰ Pozivajući svećenike-župnike u seoskim župama da njeguju osjećaj bliskosti, brige i skrbi za druge, jer dijeliti i živjeti, na diskretan način, radosti i tjeskobe s drugima, znači u velikoj mjeri i postići uspjeh u pastoralnom djelovanju. Biskupi Talijanske biskupske konferencije, u kontekstu nedostatnog broja svećenika, sugeriraju neka ne uzmanjka riječ zahvale svećenicima koji su proveli vlastiti život u malim seoskim župama, bilo da se nalaze u brdima, bilo u ravnici, često u uvjetima samoće i izolacije te izražavaju bojazan da zbog sve manjeg broja svećenika današnji svećenici u seoskim župa postaju dodatno izloženi samoći i izolaciji.³¹

3.2. *Načelo sinodalnosti, supsidijarnosti i suodgovornosti u seoskim župnim zajednicama*

Druga okosnica oko koje se treba graditi i stvarati kvalitetan i sveobuhvatan uspješan pastoral sela jest svijest o izgradnji sinodalne, supsidijarne i suodgovorne župe na selu. Papa Franjo od samog početka svog pontifikata snažno kritizira klerikalizam i autoreferencijalnost u Crkvi, napose klerikalni i autoreferencijalni pristup pastoralnom djelovanju. Zgodu osuditi i kritizirati klerikalizam u Crkvi Papa nije propustio ni tijekom zasjedanja Biskupske sinode 25. listopada 2023. godine o sinodalnosti. »Klerikalizam je bič, on je pošast, oblik svjetovnosti koji prlja i kvari lice zaručnice Gospodnje, zarobljava sveti vjerni narod Božji. S koliko strpljenja moraju tolerirati rasipnosti, maltretiranja, isključenja od strane institucionaliziranog klerikalizma.«³² Za seoske župne zajednice, uz klerikalizam i autoreferencijalnost, velika je opasnost pastirsko vođenje župe nadiđenim pastoralnim metodama bez osjećaja crkvenosti.

Načelo sinodalnosti, suodgovornosti i supsidijarnosti zaštićuje i pastire i vjernike od klerikalizma, pomaže u razvijanju pastoralnih zadaća, izvornosti i životnosti njegova ostvarenja. Sinodalnost i suodgovornost stvaraju stabilne župne zajednice koje čine pastir i stado, župnik i župljani (usp. ZKP kan 515 §1). Po sinodalnosti i supsidijarnosti župa i župnik su korelativni i konstitutivni subjekti bez kojih ne može postojati ni jedna župna zajednica. Župnik

³⁰ Usp. Joseph W. POKUSA, *Dioceses, Parishies, Pastors, and Pastoral care*, u: *The Jurist*, 67 (2007) 1, 153-175, ovdje 154-157.

³¹ Usp. COMMISSIONE EPISCOPALE DELLA CEI PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO, LA GIUSTIZIA E LA PACE, »*Frutto della terra e del lavoro dell'uomo.*« *Mondo rurale che cambia e Chiesa in Italia*, br. 36.

³² Usp. TOSCANA OGGI, Sinodo, Papa: »Chiesa è donna, clericalismo è flagello (26. X. 2023.), u: <https://www.toscanaoggi.it/sinodo-papa-la-chiesa-e-donna-il-clericalismo-e-un-flagello/> (6. XI. 2023.).

i župljani organski su povezani unutar crkvenog života. Istraživanja, prosuđivanja i predlaganja pastoralnih programa, zadaća, pastoralnih smjernica, nema bez zajedničkog hoda u vjeri i međusobne suradnje. U tom su kontekstu stabilne župne zajednice nešto puno više od puke teritorijalne podjele, koja se može mijenjati jednako kao crte na autokarti. Isto tako, župa nije udruga koju stvaraju i kontroliraju ljudi koji su njezini članovi.³³

Partikularna Crkva đakovačko-osječka mora kroz zajednički hod prihvatiti i pratiti promjene i okolnosti pravilâ, strukturâ i procedurâ u demografskom slomu ili katastrofi u seoskim župama. Instrumentum laboris Biskupske sinode o sinodalnosti veli da se sinodalnost različito doživljava i shvaća, a to znači i da se mora i različito izgrađivati, ovisno o kulturi, mjestu i običaju. Crkva se ne treba bojati različitosti, pozvana je različitosti uključiti u trajno sinodalno razlučivanje, posebice kada se u kontekstu nedostatka svećenika seoske župe spajaju ili povjeravaju jednom svećeniku ili in solidum nekolicini svećenika, privremeno ili trajno institucionalno, kako ističe naputak Kongregacije za kler pod naslovom Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve.³⁴ Sinodski hod, supsidijarnost i suodgovornost su darovi i za seoske župe koji treba njegovati, to je put obraćenja i proces konstruktivnoga govora ispunjenog poštovanjem i molitvom, ozračje istinskog dijaloga koji omogućuje slobodno i iskreno govoriti i slušati. Uključuje traženje Božje volje i slušanje Duha slušanjem Riječi, slušanjem povijesnih događaja i uzajamnim slušanjem među ljudima i crkvenim zajednicama, a temelji se na poučljivosti Duha. Sinodalnost, supsidijarnost i suodgovornost pružaju priliku za susret i razlučivanje u poučljivosti Duha i vjeri koja dovedi do toga da raste veza s Gospodinom, zajedništvo i bratstvo među ljudima i ljubav prema Crkvi, koje je ujedno poslanje i sudjelovanje i u demografski opustošenim seoskim župama nad/biskupije.³⁵

Ako su pastoralni planovi, programi i sadržaji utkani u imena i lica svih članova župe na selu, ako seoska župna zajednica kroči putovima uzajamnog upoznavanja, dijeljenja i izgrađivanja zajedničkog života te je otvorena, gostoljubiva i prihvaća sve, iskreno se i neustrašivo suočava s pozivom na dublje

³³ Temelj za takav način promišljanja pronalazimo u razumijevanju prve Crkve, gdje teritorijalne granice nisu bile čvrsto utvrđene.

³⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, Zagreb, 2021., 54.

³⁵ Usp. XVI. REDOVNA OPĆA SKUPŠTINA BISKUPSKE SINODE *Za sinodalnu Crkvu. Zajedništvo, sudjelovanje, poslanje*, Instrumentum laboris, 16-22, <https://sinoda.hbk.hr/20230822%20Instrumentum%20laboris%20Sinoda%20o%20sinodalnosti.htm> (9. XI. 2023.).

razumijevanje odnosa između ljubavi i istine, odgovara na potrebe i patnje svojih članova, svakodnevno uči, posadašnjuje i preobražava stvarnost, ako ni od koga ne traži da napusti vlastito okruženje, nego da ga još dublje razumije i u njega još dublje uđe, ako čuva jedincatost lica svakoga pojedinca, potičući kreativnost te njeguje prihvaćanje i promicanje čovjeka, ako je svaki čovjek središte poslanja i zajedništva, napose ako se njezini članovi svakodnevno formiraju ili odgajaju u Duhu za zajednički hod, njeguju sinodalnu kulturu i duhovnost, ako njezini članovi sudjelovanjem i angažmanom izražavaju skrb za procvat zajedništva i međusobnog služenja – tada se može govoriti o sinodalnoj, duhom supsidijarnosti i suodgovornosti prožetoj seoskoj župi ili župnoj zajednici.³⁶ Konkretno u sinodalnoj seoskoj župnoj zajednici župno pastoralno vijeće i odbori župnog pastoralnog vijeća za naviještanje, liturgiju i Karitas zajedno ili više njih iz više seoskih župa, u zajedništvu sa svećenikom, međusobno se susreću, razgovaraju, analiziraju, kritički se osvrću na postojeće stanje, zajednički grade i kreiraju planove i programe, njeguju i međusobno podržavaju karizme, šire duh međusobne ljubavi i brige za svakog pojedinca. Duh sinodalnosti posebno se treba očitovati u župama i obiteljima seoskih župa u kojima se zbog nedostatnog broja svećenika nužno mora razvijati duh suodgovornosti i supsidijarnosti svakog člana zajednice te se na taj način prenosi poklad vjere, napose mlađim naraštajima.³⁷

3.3. *Razvijanje i njegovanje kulture susreta u pastoralnom djelovanju*

Seoska sredina zbog svoje malenosti i bliskosti njezinih članova predstavlja, uz obitelj, najmanju stanicu kršćanskog i vjerničkog iskustva i svjedočenja. Zbog toga su susret, kultura susreta, pastoral šutnjom i slušanjem u seoskim sredinama i župnim zajednicama, temeljni i prvi koraci uspješnog pastoralnog djelovanja. Kultura susreta jest ozračje koje pospješuje dijalog, solidarnost i otvorenost prema svima, ističući središnju ulogu osobe. Ona je vrijedan i važan oblik pastoralnog djelovanja, gdje se i osobno iskustvo vjere prenosi od osobe do osobe snagom samog susreta, doticaja, dodira, odnosno pastoralnom empatijom koja se ne zadržava na riječima, nego uključuje konkretnu pastoralnu brigu. Otvorena je i uravnotežena suvislom i smislenom odnosu te se svaki

³⁶ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, 25-34.

³⁷ Usp. COMMISSIONE EPISCOPALE DELLA CEI PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO, LA GIUSTIZIA E LA PACE, »Frutto della terra e del lavoro dell'uomo.« *Mondo rurale che cambia e Chiesa in Italia*, br. 36.

čovjek osjeća uključenim i cjelovitim. Ona uspijeva druge oslušivati, slušati, čuti, razumjeti, prihvatiti, upoznati, voditi, pomoći. Može se opisati kao način života koji teži oblikovanju poliedra koji ima mnogo lica, ali koji zajedno tvore jedinstvo bogato nijansama. Kultura susreta znači da smo oduševljeni idejom okupljanja, traženja dodirnih točaka, podizanja mostova, planiranja i djelovanja koje uključuje svakog čovjeka i vjernika. Kulturu susreta ponajviše karakterizira duhovna i pastirska raspoloživost čekati, doživljavati, komunicirati, pristupati vjernicima s velikom ljubavlju, poštovanjem, prihvaćanjem i razumijevanjem. Staviti se u očekivanja i percepciju onoga koji prilazi i dolazi. To je pastoral koji prožima radost zajedničkog razgovora, spremnost biti zajedno, radost susreta, suživljenost te zajedništvo u različitosti službi. Ona je dragocjeno sredstvo i sadržaj za shvaćanje različitih i mnogobrojnih izraza i odnosa kršćanskog života prisutnog u Crkvi, Božjem narodu. Očituje se u spremnosti Isusova učenika biti trajno raspoloživ nositi drugima Isusovu ljubav očekivano i spontano na svim mjestima. Kultura susreta u pastoralnom djelovanju ponajprije se treba njegovati tijekom slavlja sakramenata, bliže i neposredne pripreve za brak, susreta s bolesnicima i rodbinom. Isto tako, svećenici župnici su u velikoj mjeri pozvani očitovati kulturu susreta s djecom, mladima i odraslima tijekom katehetskih susreta u pastoralnim centrima župe. Župna kateheza prožeta kulturom susreta imperativ je suvremene župne kateheze. Župni ured također mora postati svetište susreta. Svećenici župnici uspješno će evangelizirati i katehizirati ukoliko kultura susreta i susretanja postane njihov način života i put svetosti.³⁸ S druge strane, kako bi se kvalitetno pastoralno djelovalo, nužno je slušati jer slušanjem možemo razlučivati i prepoznavati postojeće pastoralne fizionomije, pastoralna djelovanja i pristupe koji vane za promjenom, prepoznavati pastoralne prioritete i platforme u župnim zajednicama. Šutnja i slušanje su najdragocjeniji i najplodonosniji dar koji možemo dati jedni drugima. Slušati znači svakom vjerniku dati ime i lice. Crkva i nova evangelizacija vane za pastoralnim djelatnicima koji znaju slušati, odnosno saslušati. Osim što su šutnja i slušanje prvi čin ljubavi, ujedno su i prva nezaobilazna dimenzija dijaloga i dobre komunikacije. Važnost i vrijednost slušanja i šutnje u pastoralu najsnažnije se očituje tijekom pastoralnog razlučivanja, praćenja i savjetovanja, odnosno umijeća praćenja drugoga. Šutjeti i slušati u pastoralnom djelovanju znači vješto zauzeti stav i slušati u tišini, ponekad preduhitriti ili usmjeriti na putu, zatim slijediti, podupirati i ohrabrivati. Ono

³⁸ Usp. Stanislav ŠOTA, Svaki je vjernik i otac i dijete kulture susreta u koju je uronjen, u: *Glas Koncila*, 2. IV. 2023., 10-11.

također znači biti sposoban učiti i čitati znakove vremena u tišini. To je stav poniznosti, povjerenja i ljubavi u kojem se njeguje sinovski stav prema Bogu, stav koji prihvaća prisutnost brata u potrebi, ali i Isusa koji nas uči ljubiti, darivati se, imati jednostavan pogled srcem.³⁹ Kongregacija za nauk vjere ističe da u pastoralu jednostavno ne možemo bez slušanja i šutnje, produljene molitve koja nam »omogućuje bolje razumjeti Božji govor, tumačiti stvarno značenje nadahnuća za koje mislimo da smo primili, umiriti naše tjeskobe i iznova sagledati sav svoj život kroz prizmu Božjeg svjetla. Na taj način omogućujemo rađanje nove sinteze koja proizlazi iz života prosvijetljenog Duhom.«⁴⁰

Budući da socioekonomske promjene na selu ne pogađaju i ne mijenjaju samo gospodarski i društveni život nego uvelike utječu i na prakticiranje vjere i vjerski život, biskupi Talijanske biskupske konferencije potiču sve članove seoskih župnih zajednica na iznalaženje novih načina življenja vjere stvarajući novi seoski ethos, na izgradnju novih čvrstih točaka novog osobnog vjerskog života na selu, na stvaranje novog vjernika na selu, »novoseljaka«, kojeg prožima autentična želja za bliskošću, slobodom, istinom i životom u vjeri.⁴¹ Najuspješniji način vide u kapilarnom radu s obiteljima te preko vjerskih udruga, čije poslanje i svrha nije samo biti nadahnut kršćanstvom nego i prenositi polog vjere mladim naraštajima, odnosno evangelizirati i katehizirati.⁴² U kontekstu misionarskog rada s migrantima, koji sve češće naseljavaju sela i seoske župne zajednice, predloženo je njegovanje susreta različitih identiteta: »rađa se potreba za dijalogom između ljudi različitih kultura u kontekstu pluralizma koji ide preko obične tolerancije sve do simpatije... Stoga treba među njima raditi da dođe do odnosa otvorenosti i tolerancije. Treba promovirati plodan reciprocitet kultura. To predstavlja svijest i otvaranje kulturama u kontekstu autentičnog razumijevanja i dobrodušnosti. Na tom temelju simpatije i razumijevanja stvara se plodno tlo za evanđeosko svjedočenje i za evanđeoski navještaj, koji poštuje drugoga.«⁴³

³⁹ Usp. Stanislav ŠOTA, *Kultura susreta u pastoralnom djelovanju: izabrane teme*, Zagreb, 2023., 131-146.

⁴⁰ KONKREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Placuit Deo*, Zagreb, 2018., 171.

⁴¹ Usp. COMMISSIONE EPISCOPALE DELLA CEI PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO, *LA GIUSTIZIA E LA PACE*, »Frutto della terra e del lavoro dell'uomo«. *Mondo rurale che cambia e Chiesa in Italia*, br. 37.

⁴² Usp. *Isto*, br. 38.

⁴³ *Isto*, br. 41.

3.4. Pastoralne jedinice – odgovor na novonastale okolnosti

Uz središnju nit pastoralnog djelovanja, pastoralno obraćenje kao struktura, obraćenje službenika i službi, tako i pastoralnog mentaliteta, Kongregacija za kler u Napatku Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve kreira i pokušava riješiti župnu pastoralnu krizu uvodeći pastoralne jedinice kao rješenje i odgovor za sve veće opadanje broja biskupijskih svećenika, demografski pad i ozbiljne financijske krize župa i nad/biskupija.⁴⁴ Pastoralne jedinice nisu poziv ukinuću župa, dapače, one ih žele osnažiti i zadržati u njezinim bitnim oznakama.⁴⁵ One su poziv izlaženja i obraćenja pastora, poziv na pastoralnu preobrazbu crkvenog vodstva i vjernika, poziv da duhom postupnosti te iskrenog pastoralnog razlučivanja ocjenjuju, ispravljaju, eksperimentiraju i odobravaju ad experimentum reorganizaciju župne i seoske zajednice ili župe.⁴⁶ Prema tom napatku dijecezanski biskup, nakon što se posavjetuje s prezbiterским vijećem, privremeno ili trajno povezuje, odnosno spaja, nekoliko seoskih župa,⁴⁷ imajući pred sobom sveobuhvatnu pastoralnu brigu u misijskoj perspektivi. Pastoralna jedinica je spoj više župa u jednu. Ona može biti »privremena pastoralna struktura ili pastoralna jedinica« i »trajna pastoralna i institucionalna struktura ili pastoralna jedinica«.⁴⁸ Pastoralne jedinice uključuju više seoskih župnih zajednica ili župa koje su brojem male i financijski oslabljene. One potiču na nove pastoralne modele i teritorijalnu razdiobu na razini partikularne Crkve, upućuju na nov, inovativan te

⁴⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, 51.

⁴⁵ »Povezivanje, kao i osnivanje ili ukidanje župa provodi dijecezanski biskup u skladu s odredbama kanonskog prava, odnosno pripajanjem (inkorporacijom), pri čemu jedna župa postaje dio druge župe i s njom se stapa, gubeći svoju izvornu individualnost i pravnu osobnost: ili, nadalje, pravim i istinskim spajanjem kojim nastaje nova i jedna župa, s posljedičnim gašenjem župa koje su prethodno postojale i njihovih pravnih osobnosti; ili, konačno, podjelom župne zajednice na nekoliko autonomnih župa koje se uspostavljaju *ex novo*«, KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, 48.

⁴⁶ Usp. *Isto*, 36.

⁴⁷ Dokument *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve* ne spominje *explicite* seoske župne zajednice. Dokument govori općenito o spajanju više župa. No, polazeći od konkretne situacije u Crkvi u Hrvata nedostatak svećenika najviše pogađa male seoske župe.

⁴⁸ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, 54. Autor studije naznačene riječi stavio je u kurziv jer ih želi dodatno naglasiti i time kvalitetnije razjasniti o čemu je riječ, napose kakve u svojoj biti pastoralne jedinice mogu biti.

kreativan sinodalno-suodgovorni odnos između biskupa i svećenika, biskupa i vjernika, napose svećenika i vjernika te vjernika međusobno.⁴⁹

Strukturirana privremena pastoralna ili trajno institucionalna pastoralna jedinica poziva na snažniju pastoralnu suradnju susjednih župa.⁵⁰ One mogu biti povjerene jednom svećeniku župniku za više župa ili in solidum nekolicini svećenika također za više župa ili župnih zajednica. Kada nije riječ o povjeravanju in solidum, tada pojedini svećenici, koji zbog subjektivnih razloga nisu u mogućnosti biti župnici, npr. svećenici koji su u mirovini, a dobrog su zdravlja, mogu (p)ostati župni vikari ili supsidijari. Ukoliko bi se strukturirala trajno institucionalna pastoralna jedinica od više župa u kojoj je nekoliko svećenika koji su ujedno i župnici, tada dijecezanskom biskupu pripada zadaća da »definira službu svećenika voditelja povezanih župa, kao i njegovu suradnju s dekanom«⁵¹, a njihovo povezivanje bi imalo savezni oblik.⁵² Nakon što se uspostavi pastoralna jedinica, bilo privremeno pastoralna bilo trajno i institucionalna, dijecezanski biskup treba odrediti treba li svaka župa imati i pastoralno vijeće ili će iz svake župe biti po nekoliko članova i činiti jedno župno pastoralno vijeće. Budući da svaka župa čuva pravnu osobnost, prema tom naputku trebali bi imati i župno ekonomsko vijeće.

Strukturiranje pastoralnih jedinica u kontekstu smanjenja broja svećenika i demografskog opadanja stanovništva treba gledati kao poticaj opće Crkve partikularnoj da na temelju općeg dobra duša i svih vjernika kvalitetno pastoralno odgovori na poteškoće i probleme s kojima se susreće. Osnivanje pastoralnih jedinica uvijek treba biti pastoralne naravi, a njezin izričaj očitovat će se kroz suradnju, suodgovornost, supsidijarnost, sinodalnost, eklezijalnost, misijsko ili evangelizacijsko poslanje, određen teritorij i pastoralne službe. Prvi njegovatelji i nositelji suradnje, sinodalnosti i suodgovornosti trebaju biti svećenici, vjeroučitelji, župne katehete i angažirani vjernici laici. Svi su pozvani osobnim službama i karizmama promicati međusobnu suradnju i osobno animirati te kreirati intenzivniji vjernički život župne zajednice u novonastalim okolnostima. Naputak sugerira osnivanje zajedničkih pastoralnih službi: zajedničke pastoralne službe za katehezu djece predškolske, osnovnoškolske i srednjoškolske dobi, zajedničke pastoralne službe za karitativno djelovanje,⁵³

⁴⁹ Usp. Alojzije ČONDIĆ, *Bijahu postojani* (Dj 2,42), Split, 2023., 221.

⁵⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, 54.

⁵¹ *Isto*, 58.

⁵² *Isto*, 47.

⁵³ Konkretizacija *caritasa* u seoskim župnim zajednicama kao konstitutivnog elementa evangelizacijskog poslanja Crkve, jedne ili više spojenih seoskih župnih zajednica,

pastoralne službe za pastoral mladih, napose zajedničke pastoralne službe za pastoral obitelji u svim njegovim razdobljima. Snaga pastoralne jedinice očituje se u međusobnoj povezanosti i suradnji svih njezinih članova te stvaranju malih živih vjerničkih zajednica koje žive vjeru na temelju primljenih osobnih karizmi. Stoga se pastoralna promjena ili preobrazba neće dogoditi u promijeni, proširenju, ujedinjenju i smanjenju pastoralnog teritorija, nego u promijeni pastoralnog mentaliteta, promijeni pastoralnih postavaka, osmišljavanju i realiziranju pastoralnih planova.

U tom je kontekstu pred pastirima nad/biskupije koja ima sve manje svećenika, osnivanje jedne pastoralne jedinice sačinjene od nekoliko seoskih župa u zapadnom Srijemu ili županjskom kraju, npr. uz Savu, u kojima in solidum mogu djelovati nekoliko svećenika, u kojima će jedan svećenik biti voditelj, a ostali na temelju osobne karizme i afiniteta u suradnji s trajnim đakonom, vjeroučiteljima, katehetama i angažiranim vjernicima strukturirano, planski i programski pastoralno ostvariti temeljno evangelizacijsko poslanje. Ili npr. u Baranji, osnivati pastoralne jedinice od nekoliko seoskih župa, koje će biti povjerene jednom svećeniku, koji u suradnji s trajnim đakonom, vjeroučiteljima, katehetama te s angažiranim vjernicima može animirati redovitu župnu katehezu djece, osnivati žive vjerničke zajednice izvanliturgijskog molitvenog karaktera te sudjelovati u sakramentalnoj pripravi djece i mladih za sakrament euharistije i potvrde, napose promicati karitativnu brigu za bolesne, stare i nemoćne, te podržavati umrežavanje malih obiteljskih zajednica i članove župnih pastoralnih vijeća. Za biskupe Italije seoska župa danas mora biti zajednica, zajednica poput mreže prožete interakcijom laika, svećenika i redovnika te ukorijenjena u jedan novi oblik života koji se odražava u teritorijalnoj pripadnosti, solidarnosti i prijateljstvu.⁵⁴

treba se očitovati u pomoći najpotrebnijima, starijim osobama i bolesnicima, u nabavi lijekova, priređivanju programa za prikupljanje novčanih priloga, financijskoj pomoći, posjetima bolesnicima, posjetima domovima, osnaživanju i osmišljavanju programa vjerskog sadržaja (festivala, tradicijskih običaja), napose animiranju lokalnih zajednica, stvaranju i jačanju seoskih infrastrukturnih sadržaja zajednica preko kojih se osigurava sustavnija briga i redovito pastoralno djelovanje. Usp. Stanislav ŠOTA, Analiza i kritički osvrt na župna pastoralna vijeća i njihove odbore u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, u: *Obnovljeni život*, 71 (2016.) 1, 85-101.

⁵⁴ Usp. COMMISSIONE EPISCOPALE DELLA CEI PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO, LA GIUSTIZIA E LA PACE, »Frutto della terra e del lavoro dell'uomo.« *Mondo rurale che cambia e Chiesa in Italia*, br. 37.

Zaključak

Demografski slom i masovni odlazak seoskog stanovništva u gradove i iseljavanje u bogatije zemlje Europske unije u velikoj je mjeri promijenio socijalnu, gospodarsku, ekonomsku, demografsku i vjersku strukturu stanovništva u selima Đakovačko-osječke nadbiskupije. Većina seoskih župa u Nadbiskupiji u posljednjih deset godina izgubila je više od 20% vjernika. U tom kontekstu suvremena ruralna, seoska župa pozvana je pronaći svoju ulogu. Prošlost nam govori o seoskoj župi kao društvenom i vjerskom središtu te mjestu međusobnog prihvaćanja, na koji su se mogli svi osloniti. Župa je u selima bila točka teritorijalnog okupljanja, element osobnog i vjerskog identiteta te društvenog suživota. Premda se prošlost ne može vratiti, i danas seoske župe ili pastoralne jedinice koje su strukturirane od više seoskih župnih zajednica mogu postati aktivnim središtima sociokulturnog, napose tradicijskoga seoskog vjerskog života koji stvara koheziju i novu vjersku identifikaciju. Bez formacije svih pastoralnih djelatnika, napose svećenika i vjernika laika, nije moguće afirmirati pastoral i život u seoskim župama. Za razliku od Talijanske biskupske konferencije, Hrvatska biskupska konferencija do sada nije objavila ni jedan dokument u kojem bi izrazila snažniju brigu oko seoskog ili ruralnog stanovništva, a time i oko seoskih župnih zajednica. Đakovačko-osječka nadbiskupija prostire se na jednom od najplodnijih poljoprivrednih krajeva Hrvatske i Europske unije. Unatoč izvrsnim predispozicijama za razvoj poljoprivrede, ona je duboko zahvaćena procesima demografskog sloma, starenja, promjenama strukture stanovništva i strukture obitelji. Nadbiskupija je u deset godina izgubila 78 885 vjernika katolika. Zbog loše demografske slike, pastoralne poteškoće su najvidljivije u seoskim župama. Nema dovoljno svećenika, male seoske župe ostaju bez svećenika, po nekoliko seoskih župa povjerava se jednom svećeniku, nerijetko se privremeno spajaju u privremene pastoralne jedinice. Smjernice za rješavanje novonastalih problema pruža i papa Franjo motuproprijem *Spiritus Domini*, kojim je omogućio pristupanju žena službama lektorata i akolitata i *Antiquum ministerium*, kojim je uspostavio službu katehete kao crkvene službe. Kongregacija za kleru u napatku naslovljenom *Pastoralno obraćanje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve* uvođenjem pastoralnih jedinica pruža odgovore za sve veće opadanje broja biskupijskih svećenika, demografski pad i ozbiljne financijske krize župa i biskupija i nadbiskupija. Pastoralne jedinice nisu poziv da se ukinu župe, dapače, one ih žele osnažiti i zadržati u njezinim bitnim oznakama. One su poziv na pastoralnu preobrazbu crkvenog vodstva i vjernika da duhom postupnosti

te iskrenog pastoralnog razlučivanja restrukturiraju život i pastoralni rad (i seoskih) župa, koje zbog manjka svećenika i financija ne mogu imati vlastitog pastira, odnosno župnika, te se mogu povezati u jednu cjelinu. Pastoralna jedinica može biti »privremena pastoralna struktura« ili »trajna pastoralna institucionalna struktura«, povjerena jednom svećeniku ili više njih in solidum, od kojih se jednom povjerava vodstvo ili koordinacija u upravljanju. Pastoralne jedinice potiču i upućuju na nov, inovativan te kreativan sinodalno-supsidijarno-suodgovorni odnos između biskupa i svećenika, biskupa i vjernika, napose svećenika i vjernika te vjernika međusobno. Dakle, novonastale okolnosti demografskog opustošenja Đakovačko-osječke nadbiskupije zahtijevaju nova rješenja za seoske župe, traže preobrazbu i formaciju današnjih svećenika i vjernika laika da sinodalnošću, supsidijarnošću i suodgovornim sudjelovanjem pružaju svjedočanstvo osobnog rasta u vjeri, osobnog odnosa s Bogom, sudjeluju u izgradnji zajedništva među ljudima i ljubavi prema Crkvi.

Abstract

**PASTORAL CARE OF RURAL PARISHES IN THE NEW
CIRCUMSTANCES OF THE ARCHDIOCESE OF ĐAKOVO-OSIJEK**

Stanislav ŠOTA

Catholic Faculty of Theology in Đakovo,
University of Josip Juraj Strossmayer in Osijek
Petra Preradovića 17, HR – 31 400 Đakovo
stanislav.sota@os.t-com.hr

According to the 2011 and 2021 population censuses, the Archdiocese of Đakovo-Osijek lost 78,885 Catholic believers or 16.88%. The demographic decline is particularly evident in rural parishes. The demographic decline, the rural exodus, i.e., the mass departure of the rural population to the cities and richer countries of the European Union, have been greatly changing and influencing the value-identity-religious structure of rural parishes. The paper starts with an exploration of the demographic breakdown and goes on to identify the emerging characteristics of parishes in the countryside and points to new circumstances in pastoral work. Thus, the third part of the paper elaborates on four pillars around which and on which it is necessary to build contemporary pastoral care in rural parishes; insufficient number of priests, synodality, subsidiarity and co-responsibility, and fostering a culture of meeting in pastoral activity, specifically the design of new pastoral units structured by several rural parishes that have be-

come active centres of socio-cultural, neo-traditional »new-rural« religious life, based on capillary and categorical pastoral approach, to create religious cohesion and new religious identification.

Key words: *pastoral care, rural parishes, pastoral units, demographic decline, Archdiocese of Đakovo-Osijek.*